

Janusz Ostrowski^{1, 2}, Bolesław Rutkowski^{2, 3}

¹Zakład Historii Medycyny, Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego w Warszawie

²Sekcja Historyczna Polskiego Towarzystwa Nefrologicznego

³Katedra i Klinika Nefrologii, Transplantologii i Chorób Wewnętrznych, Gdański Uniwersytet Medyczny

Rok 2018 rokiem ważnych rocznic w historii nefrologii i dializoterapii w Polsce

2018 — the year of important anniversaries in the history of nephrology and dialysis treatment in Poland

ABSTRACT

Stemming from internal medicine, nephrology as an independent specialty started to emerge in Poland in the late 1920's. Over the past seventy years a great number of essential events have marked the milestones in its remarkable development. It was in 1953 when Poland's first peritoneal dialysis was performed in Warsaw. 5 years later, in 1958, the first haemodialysis session took place in Poznań and the first clinic of nephrology was opened. The Polish So-

ciety of Nephrology dates back to 1983 and in 1988 erythropoietin was first introduced to renal treatment. These breakthroughs are well worth highlighting both for the sake of refreshing the memories of those who witnessed them and putting the younger generations of nephrologists in the broader picture of the specialty.

Forum Nefrol 2018, vol 11, no 4, 276–279

Key words: history of nephrology, history of dialysis therapy, history of the Polish Society of Nephrology

Mistrz wielu z nas, wielki internista i nefrolog, mowa o Profesorze Franciszku Kokocie, który wielokrotnie mówił i pisał, że nefrologia jest kołem zamachowym medycyny. W tym ujęciu nefrologii mieszczą się — poza oczywiście nefrologią kliniczną — wszystkie metody leczenia nerkozastępczego, dializa otrzewnowa, hemodializa (HD) oraz transplantacja nerek. Kończący się rok 2018 obfituje w liczne rocznice wielkich wydarzeń w historii nefrologii, wiążących się bardzo mocno z dynamicznym rozwojem tej stosunkowo młodej dyscypliny medycznej od 2. połowy XX wieku. Przypomnijmy zatem te wydarzenia, poczynając od roku 1953 [1].

ROK 1953

Już w latach 20. XX wieku dwaj polscy lekarze — Marceli Landsberg i Henryk Gnoiński

— przeprowadzali prace eksperymentalne na zwierzętach, dotyczące możliwości wykorzystania jamy otrzewnowej w leczeniu niewydolności nerek. Dopiero jednak w 1953 roku w Warszawie dwaj inni wybitni lekarze — chirurg Jan Nielubowicz oraz internista i nefrolog Tadeusz Orłowski — wykonali pierwszą w Polsce dializę otrzewnową u człowieka. Zabieg odbył się podczas dyżuru lekarskiego pełnionego przez kolejną ważną postać polskiej nefrologii, dr. Alfreda Sicińskiego. Udział w tym wydarzeniu miał także lekarz Stefan Wesołowski, później wybitny polski urolog.

Niestety pierwsze zabiegi zakończyły się niepowodzeniem ze względu na trudności techniczne, głównie brak odpowiednich materiałów. Niepowodzenia spowodowały zaprzestanie stosowania tej metody. Powrót do niej nastąpił dopiero w latach 60. W 1979 roku roz-

Adres do korespondencji:
dr hab. Janusz Ostrowski
Centrum Medyczne Kształcenia
Podyplomowego
Zakład Historii Medycyny
ul. Kleczewska 61/63,
01–826 Warszawa
tel.: 54 412 96 00, faks: 54 412 96 10
e-mail: janusz.ostrowski@cmkp.edu.pl

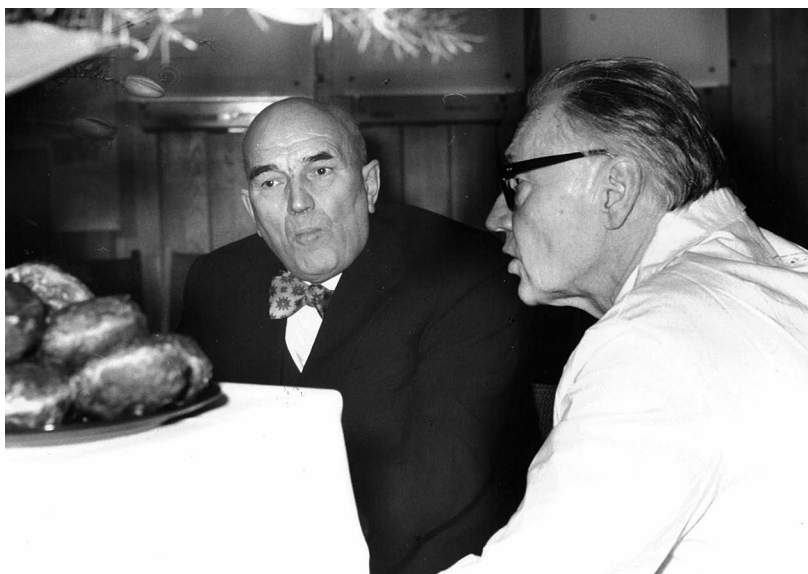
poczęto także stosowanie ciągłej ambulatoryjnej dializy otrzewnowej (CADO) — w Ośrodku Dializ Wojskowej Akademii Medycznej w Warszawie pod kierunkiem prof. Zofii Wańkiewicz oraz równolegle w Klinice Nefrologii Akademii Medycznej w Lublinie kierowanej przez prof. Zbysłuta Twardowskiego. Mija zatem 65 lat od pierwszego zastosowania dializy otrzewnowej w Polsce (ryc. 1) [2–6].

ROK 1958

Pierwsze przygotowania do przeprowadzenia HD w naszym kraju rozpoczęły się pod koniec lat 40. XX wieku w Krakowie. Wówczas to dr Zygmunt Hanicki prowadził je, korzystając z podarowanego przez Nilsa Alwalla z Lund w Szwecji prototypu aparatu do HD, a w zasadzie z prototypu dializatora. W 1958 roku, dzięki staraniom Komisji do spraw Rozwoju Nefrologii przy Ministerstwie Zdrowia i Opieki Społecznej, zakupiono w Szwecji dwa aparaty do HD, które następnie zainstalowano w Poznaniu i Warszawie. Przewodniczącym wspomnianej Komisji był prof. Andrzej Biernacki, sekretarzem — prof. Tadeusz Orłowski, a jej członkiem — prof. Jan Roguski.

Pierwszy w Polsce zabieg HD u człowieka wykonano 6 listopada 1958 roku, a więc 60 lat temu, w Klinice Chorób Wewnętrznych Akademii Medycznej w Poznaniu, kierowanej przez prof. Jana Roguskiego. Bohaterami tego historycznego wydarzenia byli lekarze: Kazimierz Bączyk, Andrzej Steffen, Ryszard Czarnecki i Witold Kraśnik, pielęgniarki: K. Cichończyk-Wojtczak, I. Konwińska-Adam, F. Marysiak-Mielcarek, F. Ślusarczyk-Walczak oraz pomoc laboratoryjna H. Urbańska. Zabieg wykonano przy użyciu nerki Alwalla. Do końca 1958 roku w ośrodku poznańskim wykonano łącznie 14 HD. W tym samym roku, w noc sylwestrową, w I Klinice Chorób Wewnętrznych kierowanej przez prof. Andrzeja Biernackiego w Warszawie wykonano pierwszą próbną dializę pozaustrojową u psa. Zabieg wykonał zespół doc. Tadeusza Orłowskiego, dr Zbigniew Fałda i dr Mieczysław Lao wraz z zespołem pielęgniarskim. Dwa dni później, 2 stycznia 1959 roku, rozpoczęto hemodializę u ludzi. W ośrodku tym także używana była nerka pochodząca ze Szwecji (ryc. 2) [7–11].

Również 60 lat temu, w 1958 roku, otwarto pierwszą w Polsce klinikę nefrologiczną. Była nią Klinika Nefrologii Akademii Medycz-

Rycina 1. Profesorowie Jan Nielubowicz i Tadeusz Orłowski (ze zbiorów dr. Wojciecha Nielubowicza)

nej im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, kierowana przez prof. Zdzisława Wiktora — ucznia wybitnego polskiego internisty, prof. Edwarda Szczeklika. Wywodzi się ona z Oddziału III B Katedry i Kliniki Chorób Wewnętrznych Akademii Medycznej we Wrocławiu, utworzonej w 1955 roku w szpitalu przy ul. Traugutta 57/59. Była to także prawdopodobnie jedna z pierwszych uniwersyteckich klinik nefrologicznych w całej Europie (pierwsza — pod kierownictwem prof. Nilsa Alwalla — powstała na Uniwersytecie w Lund w Szwecji) i jedyna taka w Polsce przez ponad 10 kolejnych lat. W utworzonej przez prof. Zdzisława Wiktora klinice rozwijały się wszystkie dziedziny nefrologii, a działalność ta była oparta na ścisłej współpracy z laboratoriami i pracowniami: histochemiczną, biochemiczną, angiologiczną, radiologiczną, hodowli tkanek i nefrologii eksperymentalnej. Trzeba powiedzieć, że zawężenie badań naukowo-klinicznych jedynie do chorób nerek było wówczas bardzo niepopularne w akademickim środowisku lekarskim (ryc. 3) [12, 13].

ROK 1983

Polskie Towarzystwo Nefrologiczne (PTN) powstało 35 lat temu, w 1983 roku, na założycielskim I Zjeździe Polskiego Towarzystwa Nefrologicznego, które odbyło się w Bydgoszczy. Pomysłodawcą i motorem tego przedsięwzięcia był prof. Franciszek Kokot, który piastował już wysokie funkcje w międzynarodowych gremiach nefrologicznych

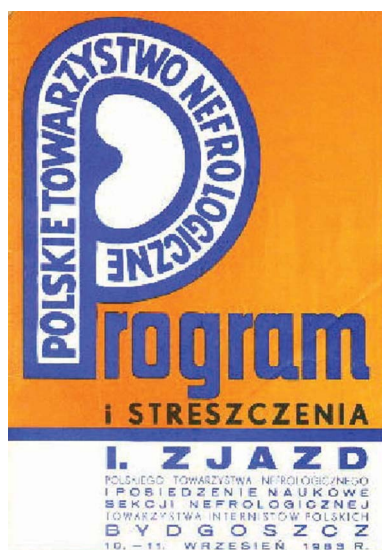
►►Pierwszy w Polsce zabieg HD u człowieka wykonano 6 listopada 1958 roku, a więc 60 lat temu, w Klinice Chorób Wewnętrznych Akademii Medycznej w Poznaniu◀◀

Rycina 2. Prof. Kazimierz Bączyk (z prawej) w czasie jednej z pierwszych hemodializ (ze zbiorów prof. Stanisława Czekalskiego)

Rycina 3. Profesor Zdzisław Wiktor (ze zbiorów prof. Zenona Szewczyka)

Rycina 4. Program I Zjazdu PTN w Bydgoszczy w 1983 roku

Program I zjazdu Polskiego
Towarzystwa Nefrologicznego

i przekonał do założenia PTN wielu polskich nefrologów, na czele z prof. Kazimierzem Trznadlem, wówczas przewodniczącym Sekcji Nefrologicznej Towarzystwa Internistów Polskich (TIP). Pomysł ten nie był akceptowany przez wszystkich nefrologów, jednak chęć uczestniczenia polskich lekarzy tej specjalności w pracach międzynarodowych towarzystw nefrologicznych niejako wymuszała takie zachowanie. W planach nowego towarzystwa naukowego było organizowanie co 3 lata zjazdów sprawozdawczo-wyborczych, a w okresie między zjazdami — konferencji naukowo-szkoleniowych.

Pierwszym przewodniczącym, wybranym podczas zjazdu założycielskiego, w Bydgoszczy, został prof. Tadeusz Orłowski. Profesor, jak sam przyznawał, nie był wielkim zwolennikiem powołania PTN; obawiał się bowiem upadku nauki o chorobach wewnętrznych. Trzeba przyznać, że myśl ta znajduje obecnie częściowo uzasadnienie, gdyż istotnie obserwuje się zmniejszenie znaczenia specjalności w zakresie chorób wewnętrznych w naszym kraju. Trudno jednak stwierdzić, że przyczyną tego było powołanie PTN. Złożyło się na to wiele innych czynników. Natomiast PTN rozwija się dotąd bardzo dynamicznie, a wielu członków tego towarzystwa ma także duże zasługi dla rozwoju TIP. Świadczy o tym fakt otrzymania przez wielu nefrologów tytułów Honorowego Członka TIP, Medalu TIP, a w marcu 2006 roku w Katowicach, z okazji uroczystości 100-lecia TIP — Medalu 100-lecia Towarzystwa (ryc. 4) [14].

ROK 1988

Istnienie humoralnego czynnika uczestniczącego w stymulacji produkcji krwinek czerwonych, zwanego teraz erytropoetyną, stwierdzono już na początku lat 50 ubiegłego wieku. Duży udział w badaniach nad erytropoetyną miała prof. Zofia Kuratowska, wybitna polska hematolog. W 1973 roku metodami immunoenzymatycznymi potwierdzono tezę, że erytropoetyna jest produkowana przez nerki. U człowieka po raz pierwszy na świecie została zastosowana w 1985 roku, a w Polsce — 30 lat temu, na przełomie lat 1988 i 1989. Pierwsze badania z zastosowaniem erytropoetyny zostały przeprowadzone u chorych hemodializowanych z ośrodków klinicznych w Gdańsku, Katowicach, Krakowie i Warszawie. Po latach leczenie to stało się powszechnie dostępne i obecnie trudno sobie

wyobrazić leczenie niedokrwistości u chorych dializowanych, a także jeszcze w okresie przeddializacyjnym [15-16].

Niewątpliwie wydarzenia przedstawione przez autorów opracowania wywarły pozytyw-

ny wpływ na rozwój nefrologii. Jeśli przyjąć tezę Pana Profesora Franciszka Kokota, były one także kołem zamachowym całej polskiej medycyny i z tego powodu warto są przypomnienia.

STRESZCZENIE

Nefrologia jako odrębna dyscyplina medyczna wywodząca się z chorób wewnętrznych zaczęła pojawiać się w Polsce w 2. połowie XX wieku. W okresie blisko 70 minionych lat obserwować można było wiele ważnych wydarzeń, które spowodowały istotny rozwój nefrologii. W 1953 roku przeprowadzono w Polsce, w Warszawie, pierwszą dializę otrzewnową, w roku 1958 wykonano w Poznaniu pierwszą hemodializę, w tym samym roku utworzono pierwszą

klinikę nefrologiczną, w 1983 roku powołano Polskie Towarzystwo Nefrologiczne, a w 1988 — wprowadzono do leczenia erytropoetynę. Były to kroki milowe w rozwoju nefrologii i w związku z tym są warte przypomnienia zarówno świadkom tych wydarzeń, jak i młodemu pokoleniu lekarzy nefrologów.

Forum Nefrol 2018, tom 11, nr 4, 276–279

Słowa kluczowe: historia nefrologii, historia dializoterapii, historia Polskiego Towarzystwa Nefrologicznego

1. Kokot F. Nefrologia kołem zamachowym rozwoju medycyny ostatniego półwiecza. *Nefrol. Dial. Pol.* 2003; 7: 1–4.
2. Landsberg M., Gnoiński H. Badania nad pozanerkowym wydalaniem mocznika za pomocą tzw. wiwidializy. *Pol. Arch. Med. Wewn.* 1925; 3: 332.
3. Ostrowski J., Rutkowski B. Poczet Członków Honorowych Polskiego Towarzystwa Nefrologicznego. Część I — Profesor Tadeusz Orłowski. *Forum Nefrol.* 2013; 1: 71–75.
4. Ostrowski J., Rutkowski B. Poczet Członków Honorowych Polskiego Towarzystwa Nefrologicznego. Część II — Profesor Jan Nielubowicz. *Forum Nefrol.* 2013; 2: 135–138.
5. Wańkowicz Z. Dializa otrzewnowa. W: Natęcz M. (red.). *Biocybernetyka i inżynieria Biomedyczna 2000. T. 3. Sztuczne narządy.* Akademicka Oficyna Wydawnicza Exit. Warszawa 2001.
6. Ostrowski J., Rutkowski B. *Dzieje dializy otrzewnowej.* Via Medica. Gdańsk 2014.
7. Hanicki Z. Sztuczna nerka. Możliwości zastosowania i próby wytłumaczenia działania. *Przegl. Lek.* 1949; 8: 241–244.
8. Czekański S. Godnie kontynuujemy. *Fakty UMP* 2008; 81: 4–5.
9. Czarnecki R. A jednak byliśmy pierwsi. *Fakty UMP* 2008; 81: 7–9.
10. Fałda Z. Historia powstania i rozwoju Ośrodka Dializ w I Klinice Chorób Wewnętrznych Akademii Medycznej w Warszawie. *Nefrol. Dial. Pol.* 2009; 13: 26–51.
11. Ostrowski J., Czekański S., Rutkowski B. Poczet Członków Polskiego Towarzystwa Nefrologicznego. Część XIII — Profesor Kazimierz Bączyk. *Forum Nefrol.* 2016; 1: 267–271.
12. Wiktor Z. Katedra i Klinika Nefrologii. W: *Akademia Medyczna we Wrocławiu.* Wrocław 1970: 229–235.
13. Ostrowski J. *Nefrologia.* W: Noszczyk W. (red.) *Dzieje medycyny w Polsce. T. 3.* PZWL. Warszawa 2016.
14. Rutkowski B., Ostrowski J., Więcek A. History of the Polish Society of Nephrology. *G. Ital. Nefrol.* 2018; 35 (supl. 70): 65–68.
15. Kuratowska Z., Lewartowski B., Michalak E. Studies on the production of erythropoietin by isolated perfused organs. *Blood* 1961; 18: 527–534.
16. Nowicki M., Pęczek K. History of erythropoietin stimulating agents use for the treatment of renal anemia in Poland. *G. Ital. Nefrol.* 2018; 35 (supl. 70): 87–89.

Piśmiennictwo